

Шеленкова Н. Л.

к. психол. н, доцент кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, shelenkova_nata@ukr.net

Україна, Умань

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ : ПЕРВИННЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті наведено фактичні дані, які характеризують різноманіття мотиваційних, комунікативних, ціннісно-орієнтаційних, професійно-особистісних і духовно-моральних характеристик студентів-психологів. З'ясовано типи мотивації, які свідчать про недостатній рівень підготовки студентів, значне поширення у комунікативній сфері майбутніх психологів низки серйозних утруднень і когнітивних перекручувань, недостатній рівень розвитку ціннісних і духовно-моральних орієнтацій, що потребують спеціального корегування.

Ключові слова: студент-психолог, індивідуально-психологічні особливості, професійне формування.

Вступ. Нове осмислення змісту професійної підготовки та її результатів, а також психологічного забезпечення цього процесу у вузівській практиці викликано ситуацію, що різко змінилася у психології, освіті, економіці та у країні у цілому. Психологічна практика постійно розширює сфери свого впливу на різні сторони і сфери навчання і професійної підготовки, але психологічне обґрунтування багатьох напрямків цієї підготовки частіше за все ні у теоретичному, ні у методичному аспектах не зроблене. Зокрема це стосується вивчення впливу індивідуально-психологічних особливостей майбутніх психологів на їхнє професійне становлення.

Аналіз останніх публікацій. У сфері педагогічної психології достатньо розроблені та обґрунтовані питання психологічного забезпечення підготовки спеціалістів у різних напрямках. Визначилися основні напрямки досліджень з психології професійного навчання, досліджень професіоналізму,

психологічних аспектів його змісту і становлення в процесі вузівського навчання: нормативно-методичний (П.Я. Гальперин, В.В. Давидов, І.А. Зязюн, Н.І. Пов'якель та ін.), комунікаційно-технічний (Т.В. Кудрявцев, Ю.Л. Трофімов та ін.), структурно-логічний (П.Я.Гальперин, В.І. Загвязинський, І.Я. Лернер, Н.Ф. Тализіна, К.Чарнецкі), суб'єктний (Ю.М. Забродін, Г.С. Костюк, Н.В. Кузьміна, І.П. Маноха, В.А.Петровський та ін.). У їхній основі лежать уявлення про вимоги професії до фахівця (професіограми, моделі, стандарти), вони реалізуються як шлях «зверху», шлях навчання, а не самостійного оволодіння студентом професійною діяльністю. У зарубіжних дослідженнях акцент робиться на формуванні ефективних педагогічних зразків і ролей на основі багатофакторних моделей професійно значущих особистісних якостей (S.McClark, A.McCay, Sh.Deny, S.N. Elliot, J.F.Fravers, D.A. Marphy та ін.). І у тому, і в іншому випадках підготовка майбутнього фахівця ґрунтується на засвоєнні знань, конкретних вмінь, засвоєнні конкретних зразків. Тому закономірно, що як системний підсумок професійного підготовки багато авторів визначають професійну готовність фахівця і як один з її найважливіших аспектів психологічну готовність. Однак цілісного уявлення про структуру особистісного потенціалу фахівця, шляхи і психологічні механізми його розвитку у педагогічній психології поки немає.

Мета статті – виклад основних результатів констатувального етапу емпіричного дослідження індивідуально-психологічних особливостей майбутніх психологів у контексті їхнього професійного формування.

Результати дослідження. Діагностика професійного потенціалу майбутніх психологів. Для вивчення індивідуально-психологічних особливостей професійних переваг і ступеня відповідності професійного типу особистості професії психолога нами було використано методику Дж.Холланда, засновану на виділенні шести типів особистості і професійного оточення. Запропонована Дж.Холландом типологія може розглядатися як достатньо зручна модель професійного вибору і самовизначення особистості, а також оцінки особливостей її професійного потенціалу.

Нами використовувалася також методика діагностики мотивації досягнень. Вона являє собою модифікацію тесту-опитувальника А.Мехрабіана для виміру мотивації досягнення у модифікації М.Ш. Магомед-Емінова. Опитувальник призначений для діагностики двох узагальнених стійких мотивів особистості: мотиву прагнення до успіху і мотиву уникнення невдачі. При цьому оцінюється, який із цих двох мотивів у обстежуваного домінує.

Разом з вивченням рівня мотивації досягнень у студентів за опитувальником аналізувалися деякі показники реальних успіхів студентів-психологів та їхнє ставлення до процесу професійного формування. З цією метою використовувалися навчальна документація, а також дані спостереження студентів і з'ясування думок про їхню навчальну роботу викладачів психологічних дисциплін. Таке співставлення показало прямий зв'язок рівня мотивації досягнень за опитувальником і рівня реальних досягнень студентів-психологів. Отримані дані показують перевагу серед студентів молодших курсів осіб з низкою диференційованістю і достатньо високою однорідністю, що означає недостатню сформованість професійних переваг. Відповідно спостерігається перевага середніх і низьких рівнів мотивації досягнень.

Нами отримано показники мотивації досягнення і показники за тестом Дж.Холланда для двох крайніх груп обстежуваних: тих, хто прагне до успіху (верхні 27%) і тих, хто уникає невдачі (нижні 27% вибірки). Отримані дані свідчать про те, що при високому рівні однорідності особистості за тестом Дж.Холланда і достатній відповідності основних професійних орієнтацій студентів-психологів типу особистості, і особливо при високому рівні диференційованості особистості спостерігається високий рівень мотивації досягнень і діагностується належність студентів до категорії тих, «прагне до успіху». Отримані дані свідчать також, що при високих показниках неоднорідності і слабкої диференційованості переваг, більшість студентів-психологів з такими показниками характеризуються низькими показниками мотивації досягнень і належать до категорії тих, «хто уникає невдачі».

Як висновок з результатів проведеного дослідження можна зазначити, що професіоналізація мотивів, усвідомлений вибір напрямку професійної підготовки, здійснюваний з врахуванням домінуючих професійних переваг, а також на основі знань та уявлень людини про свій особистісний тип переваг, впливають на рівень мотивації досягнень у процесі професійного формування майбутнього психолога. Під впливом цих чинників формується сильна і домінуюча орієнтація на досягнення успіху, ніж на уникнення невдачі.

Діагностика аксіологічного потенціалу майбутніх психологів. Особливе значення для формування високої мотивації навчання і прагнення до досягнень здобувають смисложиттєві орієнтації студентів-психологів, які тісно пов'язані з їхніми соціально-психологічними установками у житті і у професійному формуванні.

Тестування характеристик смисложиттєвих орієнтацій студентів-психологів здійснювалося за допомогою тесту смисложиттєвих орієнтацій (СЖО), що є адаптованою версією тесту «Мета у житті» Д.Крамбо і Л.Махолика. Мету у житті, діагностика якої була закладена у вихідний авторський варіант методики, автори визначають як переживання індивідом онтологічної значущості життя. У нашому дослідженні ця методика використовується у модифікованому варіанті, підготовленому для вивчення ролі смисложиттєвих орієнтацій у розвитку особистісного і професійного потенціалу фахівця в процесі професійного формування. Нами вивчалися взаємозв'язки загального показника усвідомленості життя, а також показники за шкалами тесту: (1) «Мета у житті та її усвідомленість», (2) «Емоційна насиченість життя та інтерес до нього», (3) «Суб'єктивна оцінка результативності життя і задоволеність самореалізацією» з рівнем мотивації досягнень і реальним ставленням до процесу навчання під час професійного формування у ВНЗ.

Для вивчення особливостей соціально-психологічних установок студентів-психологів використовувалася модифікована методика діагностики, запропонована О.Ф. Потьомкіною. У цьому описі подано тексти опитувальників

для вивчення установок «егоїзм-альтруїзм», «процес-результат», «свобода-влада», «праця-гроші», зразки протоколів тестування, опис процедур обробки та аналізу результатів. Нормування показників соціально-психологічної установки на нашій вибірці (120 осіб) дозволило виробити нормативи для ранжування обстежуваних. Отримані дані показують переважно середній рівень сформованості установок. При цьому по таких установках як «егоїзм», «влада» і «гроші» виявляється зниження кількості орієнтацій. А от рівень орієнтації на «свободу» є найвищим. Характерно, що серед обстежених студентів немає жодного з високою орієнтацією на «альтруїзм». Загальний показник усвідомленості життя також переважно розташовується на середньому рівні. Ці дані свідчать про більші можливості вдосконалювання характеристик аксіологічної сфери особистості студентів.

Таким чином, проведене дослідження показує, що одним з чинників формування мотивації досягнень, що становить найбільш суттєвий компонент професійного потенціалу майбутнього психолога, є соціально-психологічна установка. Вона виражає певну ціннісну орієнтацію його особистості, і залежно від цієї орієнтації може сягати певного рівня і типу мотивації в процесі професійного формування. Власне показники соціально-психологічної установки студентів, отримані у дослідженні, свідчать про недостатній розвиток їхньої орієнтації на альтруїзм, на працю, на сам процес діяльності. Більш тісний зв'язок рівня мотивації з установкою на результат порівняно з установкою на процес, дозволяє стверджувати про недостатню мотивованість процесу професійного формування у ВНЗ, в усякому разі, свідчить про перевагу зовнішніх мотивів діяльності в процесі навчання.

Діагностика комунікативного потенціалу студентів-психологів. У вивченні характеристик комунікативного потенціалу студентів-психологів ми обмежилися лише методикою виявлення у системі спілкування і поведінки обстежуваних інтелектуальних перекручувань і помилок, що перешкоджають досягненню ефективного діалогічного спілкування і взаємодії з людьми. Для діагностики інтелектуальних перекручувань і утруднень у спілкуванні і поведінці («найдурніших помилок») нами було використано модифікований

варіант анкети помилок А.Фримана-Р.Девульфа [1]. Дослідженню за допомогою цієї методики було піддано 7 типових інтелектуальних перекручувань, що виникають у поведінці і спілкуванні особистості та які створюють утруднення при взаємодії з людьми у спілкуванні. Нормування результатів тестування, проведеного на 120 обстежуваних, дозволило визначити рівневі показники прояву у поведінці кожного типу когнітивних утруднень.

Оброблено результати психологічної діагностики названих когнітивних утруднень спілкування, отримані при дослідженні студентів-психологів, а також процентні показники числа обстежуваних із сильно вираженою, помірковано вираженою і слабо вираженою схильністю до когнітивних помилок зазначених та описаних вище типів. Слід звернути увагу, що найбільше поширення серед дослідженої категорії обстежуваних мають когнітивні утруднення типу «Читання чужих думок», «Прийняття усього на свій рахунок» і «Максималізм і перфекціонізм».

Діагностика духовного потенціалу студентів-психологів. Поняття діагностики у відношенні того, що являє собою духовність, є, звичайно, достатньо умовним, оскільки діагностувати цей бік особистості достатньо важко або навіть неможливо.

У нашому дослідженні ми використали методику, розроблену та апробовану М.В. Носковим [2]. Теоретичний аналіз і результати пілотажного дослідження дозволили виділити такі основні критерії проявів духовного розвитку особистості, що проявляє в спілкуванні і поведінці: ставлення до іншого як самоцінності, творчо та альтруїстично спрямований характер життєдіяльності, духовно-творча активність особистості, орієнтація особистості на високі морально-естетичні загальнолюдські цінності. Ці критерії лягли в основу тесту «Духовно-моральні орієнтації особистості», за яким можливо оцінити рівень духовності особистості майбутнього психолога.

Оцінка рівня духовно-моральних орієнтацій виробляється за сумою набраних балів. Отриманий результат співвідноситься зі шкалою, що включає у себе три рівні. Висновок про рівень духовності обстежуваного приймався з

врахуванням його самооцінок, усереднених експертних оцінок та їхньої відповідності одна одній. Так, при високих показниках самооцінки і низьких показниках експертних оцінок рівень духовності не оцінювався як високий відповідно до третього критерію духовності.

Розроблений тест був запропонований 120 студентам-психологам - учасникам дослідження і використовувався для виявлення обстежуваних, здатних до реалізації у своїй поведінці, навчанні, спілкуванні власних духовних потенціалів. У результаті аналізу цих показників за шкалою рівнів отримано дані про розподіл студентів за рівнями. Отримані дані свідчать про значну перевагу студентів із середнім рівнем духовності за тестом, що є основою для проведення спеціальної роботи з підвищення цих орієнтацій і за рахунок цього досягнення більш високих рівнів розвитку духовного потенціалу студентів, що є головною умовою професійного формування майбутніх психологів.

Висновки. За підсумками діагностичного експерименту нами отримано і систематизовано фактичні дані, які характеризують різноманіття мотиваційних, комунікативних, ціннісно-орієнтаційних, професійно-особистісних і духовно-моральних характеристик студентів-психологів. З'ясовано мотивації, які свідчать про недостатній рівень студентів, значне поширення у комунікативній сфері майбутніх психологів низки серйозних утруднень і когнітивних перекручувань, недостатній рівень розвитку ціннісних і духовно-моральних орієнтацій, що потребують спеціального корегування.

До основних напрямків **подальших досліджень** з обраної проблематики можна віднести вивчення психологічних особливостей самореалізації психологів, психологічних детермінант їхнього професійного вигорання та деформації, основних шляхів гармонізації професійного та особистісного зростання, психологічних умов каталізації професійної майстерності в умовах недостатнього життєвого досвіду.

Література:

1. Фриман, А, Девульф, Р. 10 глупейших ошибок, которые совершают люди / А.Фриман, Р.Девульф. Издательство: Питер, 2008. – 240 с.

2. Носков, М.В. Исследование психологических механизмов диалогизации педагогического общения: дис. ... канд. психол. наук / М.В.Носков. - Н. Новгород, 1999. - 179 с.

Literatura:

1. Fry`man, A, Devul`f, R. 10 glupejshy`x oshy`bok, kotorye sovershayut lyudy` / A.Fry`man, R.Devul`f. Y`zdatel`stvo: Py`ter, 2008. – 240 s.

2. Noskov, M.V. Y`ssledovany`e psy`xology`chesky`x mexany`zmov dy`alogy`zacy`y` pedagogy`cheskogo obshheny`ya: dy`s. ... kand. psy`xol. nauk / M.V.Noskov. - N. Novgorod, 1999. - 179 s.

N. Shelenkova

*Ph.D. in Psychology, assistant professor of Psychology Chair of
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, shelenkova_nata@ukr.net*

Ukraine, Uman

INDIVIDUAL PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF FUTURE PSYCHOLOGISTS: PRIMARY RESEARCH

Actual data that characterize the variety of motivational, communicative, orientational, professionally-personal and moral features of students-psychologists has been proposed in the article. The author revealed types of motivation, that show insufficient level of students training, significant spread of serious problems and cognitive kink in communicative sphere of future psychologists, insufficient level of development of moral orientations which need special correction.

Key words: student-psychologist, individually-psychological peculiarities, professional formation.

Інформація про автора

ПІБ	Шеленкова Наталія Леонідівна
Місце роботи	Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Посада, кафедра	Доцент кафедри психології
Вчений ступінь, вчене звання	Кандидат психологічних наук
Тема доповіді	Індивідуально-психологічні особливості майбутніх психологів : первинне дослідження
Назва секції	Психологія
Домашня адреса	Вул.Інженерна, 21, кв.3, м.Умань, Черкаська обл., Україна, 20300
Телефон	0939259020
E-mail	Shelenkova_nata@ukr.net